

УДК [159. 923. 2: 37. 011. 3-051]:[17. 011: 025. 13]
DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(19\).2021.82-92](https://doi.org/10.35387/od.1(19).2021.82-92)

**Кучерявий Олександр
Георгійович** – доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу теорії і практики педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Kucheryavy Oleksandr – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Leading Researcher of the Department of Theory and Practice of Pedagogical Education of the Ivan Zaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the NAES of Ukraine

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5469-0949>
E-mail: oleksandr.kuch@ukr.net

ПАРАДИГМАЛЬНА КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ОСОБИСТІСНОГО, ПРОФЕСІЙНОГО Й ПРОФЕСІЙНО-КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ

Анотація. В оглядовій статті з акме-синергетичних, аксіо-культурних, особистісно-діяльнісних і цілісних позицій схарактеризовано концептуальну схему та структуру авторської парадигмальної концептуальної моделі особистісного, професійного і професійно-культурного розвитку вчителя. До цілісної сукупності сутнісних характеристик розробленої моделі віднесено такі: 1) її аксіологічно детерміновану акме-синергетичну парадигму; 2) концептуальність; 3) спіралеподібність просторової форми; 4) системну побудову як ієрархічно впорядкованої; 5) ціннісно-смыслову наступність фаз розвитку особистості вчителя як особливої підсистеми; 6) багатомірний і системний характер функцій професійно-педагогічної культури як стратегічної домінанти цілісного розвитку вчителя. Парадигмальний і концептуальний характер багаторівневої моделі передусім віддзеркалюється в її концептуальній платформі й принципах кар'єрного саморуку педагога – загальних і специфічних (їх сформульовано на основі визначених критеріїв). Просторова форма спроектованого ідеального об'єкту у вигляді спіралі насамперед віддзеркалює цінності-цілі відповідного розвивального процесу: аксіосфери компетентного вчителя і педагогічного професіоналізму, аксіо-культуросферу професійно-педагогічної культури, кожна з яких побудована у тривимірній системі цілісної активності педагога. Загалом сама модель представлена як цілісна сукупність таких взаємопов'язаних і упорядкованих підсистем: підсистема аксіологічних утворень особистісного, професійного і професійно-культурного розвитку вчителя; підсистема базової цілісної активності педагога в кар'єрному саморусі – інтелектуальної, афективної й комунікативної; підсистема фаз саморуку вчителя до вершин професійної зрілості на різних її рівнях: 1) фаза кар'єрного зростання до рівня професійної компетентності;

2) фаза саморуку до рівня педагогічного професіоналізму; 3) фаза сходження вчителя до рівня професійно-педагогічної культури. Провідною особливістю фаз є їх ціннісно-смыслова наступність, яка забезпечується спеціально описаним механізмом. У різних вимірах розкрито функції професійно-педагогічної культури й основні цілісні властивості особистісного, професійного і професійно-культурного розвитку вчителя. Окреслено його засоби – самотворчість і професійну творчість.

Ключові слова: розвиток; цілісний розвиток учителя; фази і принципи розвитку; концептуальна схема; парадигмальна концептуальна модель; аксіосфера; аксіо-культуросфера; професійна компетентність; педагогічний професіоналізм; професійно-педагогічна культура.

Kucheryavy Oleksandr

PARADIGMAL CONCEPTUAL MODEL OF PERSONAL, PROFESSIONAL AND PROFESSIONAL-CULTURAL DEVELOPMENT OF A TEACHER

Abstract. *The review article on acme-synergetic, axio-cultural, personal-activity and holistic positions characterizes the conceptual scheme and structure of the author's paradigmatic conceptual model of personal, professional and professional-cultural development of a teacher. The integral set of essential characteristics of the developed model includes the following: 1) its axiologically determined acme-synergetic paradigm; 2) conceptuality; 3) spiral shape of the spatial shape; 4) system construction as hierarchically ordered; 5) value-semantic succession of phases of development of the teacher's personality as a special subsystem; 6) multidimensional and systemic nature of the functions of professional and pedagogical culture as a strategic dominant of the holistic development of the teacher. The paradigmatic and conceptual nature of the multilevel model is primarily reflected in its conceptual platform and the principles of career self-movement of the teacher - general and specific (they are formulated on the basis of certain criteria). The spatial form of the projected ideal object in the form of a spiral first of all reflects values-purposes of the corresponding developmental process: axiospheres of the competent teacher and pedagogical professionalism, axiocultural sphere of professional pedagogical culture, each of which is constructed in three-dimensional system of integral activity of the teacher. In general, the model itself is presented as a holistic set of such interconnected and ordered subsystems: the subsystem of axiological formations of personal, professional and professional-cultural development of the teacher; subsystem of basic integral activity of a teacher in a career self-movement - intellectual, affective and communicative; subsystem of phases of self-movement of a teacher to the top of professional maturity at its different levels: 1) phase of career growth to the level of professional competence; 2) the phase of self-movement to the level of pedagogical professionalism; 3) the phase of the teacher's ascent to the level*

of professional and pedagogical culture. The leading feature of the phases is their value-semantic continuity, which is provided by a specially described mechanism. The functions of professional and pedagogical culture and the main integral properties of personal, professional and professional and cultural development of a teacher are revealed in different dimensions. His means - self-creation and professional creativity are outlined.

Key words: *development; holistic development of the teacher; phases and principles of development; conceptual scheme; paradigmatic conceptual model; axiosphere; axio-cultural sphere; professional competence; pedagogical professionalism; professional and pedagogical culture.*

Постановка проблеми, її актуальність. В умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» на фоні динамічної появи викликів для національної системи освіти і держави загалом зростають вимоги до вчителя як суб'єкта особистісного, професійного і професійно-культурного розвитку. Проблема відповідного цілісного розвитку педагога є ядром проблемного поля виходу вітчизняної педагогічної науки на рівень якості забезпечення не тільки кар'єрного саморуху вчительських кадрів, але й випереджувального характеру поступу всієї неперервної педагогічної освіти. Актуальність проблеми посилюється спрямованістю результатів її розв'язання на подолання суперечностей між соціальним замовленням системам вищої педагогічної, формальної й неформальної післядипломної педагогічної освіти на професійно зрілого вчителя і реальним рівнем цілісного розвитку педагогів-практиків, що не в повній мірі відповідає нагальним суспільним потребам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу предмету наукового пошуку дозволяють зробити загальний висновок: у сукупності різнобічних підходів до дослідження проблеми особистісного розвитку і саморозвитку – філософського, психоаналітичного, суб'єктного, діяльнісного, когнітивного та ін. – центральне місце займають гуманістичний (А. Маслоу, К. Роджерс, Г. Олпорт та ін.) і особистісно орієнтований (І. Бех, Г. Костюк, В. Рибалка та ін.). Наріжними каміннями теоретичної бази вирішення проблеми цілісного розвитку вчителя слід також вважати: культурно-історичну концепцію розвитку вищих психічних функцій (Л. Виготський); положення теорії особистості С. Рубінштейна про сутність і детермінанти особистісного розвитку; концептуальне бачення онтогенезу людської психіки, психічного розвитку особистості Г. Костюком, його рушійних сил, закономірностей, шляхів і способів педагогічного стимулювання та ін. (Костюк, 1989).

В історичній ретроспективі різні аспекти професійного розвитку педагога та сутності його цільових орієнтирів були у фокусі уваги з особистісно-діяльнісних і акмеологічних позицій багатьох науковців: Л. Гребенкіної, Н. Кузьміної, А. Маркової, Л. Мітіної, Є. Рогова, Т. Руднева, В. Семиченко, В. Сластьоніна та ін. В аксіологічному в єдності з іншими вимірами цей феномен розглядали Є. Бондаревська, І. Зязюн, В. Гриньова, Н. Гузій, О. Дубасенюк, І. Ісаєв, Т. Федірчик та ін.

У науковому дискурсі представлено й аспект моделювання вершин окремих складників цілісного розвитку педагога. Зокрема, в Україні модель педагогічної культури майбутнього вчителя розроблено В. Гриньовою (Гриньова, 1998, с. 98). Роблячи акцент на синтезі аксіологічного й особистісно-діяльнісного підходів, оригінальну структурно-змістову модель педагогічного професіоналізму побудовано Н. Гузій (Гузій, 2004, с. 217). Проте моделювання цілісного – особистісного, професійного і професійно-культурного розвитку вчителя – ще не було предметом наукових досліджень.

Мета статті: висвітлення оптимального парадигмального підходу, концептуальної схеми і структури моделі цілісного розвитку вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковий пошук пов'язано з базовими категоріями акмеології (термін уперше вжито у 1928 р. Н. Рибніковим у цілях позначення психології дорослості як розділу вікової психології), з потребами сучасної педагогічної акмеології в розвитку.

Концептуальна схема цілісного бачення особистісного, професійного і професійно-культурного розвитку вчителя. Представлена нижче схема – це своєрідна платформа для моделювання відповідного процесу. Її міцним *методологічним фундаментом* є гармонійна єдність аксіологічного, акмеологічного, системного, синергетичного, цілісного, культурологічного й особистісно-діяльнісного підходів до з'ясування сутнісних характеристик саморуку педагога до вершин професійної зрілості впродовж життя. Стрижень теоретичної основи авторських концептуальних уявлень – цілісна сукупність психологічних положень про сутність і рушійні сили розвитку особистості, утвердження її творчої самодіяльності й самостійності у ролі провідної детермінанти психічного розвитку, який відбувається за законами саморуку (Л. Виготський, Г. Костюк, С. Рубінштейн та ін.). Спроектований схематичний конструкт має такі складники:

1. Цілісний розвиток учителя – особистісний, професійний і професійно-культурний – у філософському аспекті є поступальним процесом якісних змін у його професійній свідомості й самосвідомості, їх трансформації у професійно-культурну, що здійснюється по спіралі й на різних рівнях складності цінностей-цілей і якому на всіх етапах притаманна діалектика загальних і специфічних принципів функціонування. У «тріаді» його складників у контексті переходу кількісних змін в якісні базовим є особистісний розвиток, основна функція якого – бути першоджерелом саморуку вчителя до вищих за ціннісно-змістовим і ціннісно-смысловим потенціалами вершин педагогічної зрілості.

2. Руховим і регулятивним механізмом особистісного, професійного і професійно-культурного розвитку педагога як цілісного утворення є його аксіологічно детермінована акме-синергетична парадигма. Її сутність відбивається у таких вербальних формулах:

2.1. Цінності, що детермінують цілісний і неперервний поступ учителя (майбутнього вчителя) до вершин професійної зрілості за умов їх внутрішнього прийняття ним як особистісних, є складниками аксіосфер

професійної компетентності, педагогічного професіоналізму і аксіо-культуросфери професійно-педагогічної культури. Найпотужніша детермінанта цілісного розвитку вчителя – аксіо-культуросфера його професійно-педагогічної культури (Кучерявий, 2019, с. 83).

2.2. В аксіо-культурологічному вимірі особистісний, професійний і професійно-культурний розвиток учителя як особлива цілісність є детермінованим професійно-педагогічною культурою процесом духовно-культурного саморуку і самовиробництва, привласнення ним у ролі самоцінних цінностей еталонної культуросфери особистості педагога, яка опосередковується функціонуванням історично обумовлених культур – культури педагогічного професіоналізму, світоглядно-аксіологічної, духовної, національної й загальної культури соціуму – і має після здійснення ним інкультурації індивідуально-неповторний характер.

2.3. Бачення цілісного розвитку вчителя з акмеологічних позицій є основою для окреслення перспектив розгортання цього процесу, його поступового виходу на професіоналізм особистості, професіоналізм діяльності, культуру педагогічного професіоналізму і професійно-педагогічну культуру. Яскравими образами своєрідних акме-систем кар'єрного саморуку вчителя впродовж життя слугують акмеологічна модель «Я-концепції» професійно-культурного розвитку педагога і парадигмальна концептуальна модель його особистісного, професійного і професійно-культурного поступу.

2.4. Синергетичне «обличчя» особистісного, професійного і професійно-культурного розвитку вчителя як нелінійного і неоднозначного процесу визначається самоорганізаційним механізмом функціонування системи його фаз з притаманним їй явищем біфуркації. Своєрідними підсистемами кожної з таких фаз є професійна самотворчість (самоосвіта і самовиховання) і педагогічна творчість (їх провідні цілісні характеристики – культуровідповідний зміст і саморозвивальна спрямованість технологій).

2.5. Цілісний розвиток педагога в особистісно-діяльничих координатах – це процес реалізації ним потреб у самоактуалізації в різних видах діяльності з динамічно зростаючими дитиноцентристськими і культуроцентристськими потенціалами цільових орієнтирів, неперервні якісні зміни (відбуваються під впливом інтелектуальної, афективної й комунікативної активності вчителя в професійно-діяльничому, громадсько-діяльничому, і особливо самотворчо-діяльничому просторах) у духовно-моральній, потребнісно-мотиваційній, когнітивній і афективній сферах його особистості, системі рефлексивно-комунікативних якостей за рахунок їх збагачення у статусі самоцінних новоутвореннями професійного і професійно-культурного планів.

3. Основними цілісними властивостями особистісного, професійного й професійно-культурного розвитку вчителя є такі: 1) інваріантність проміжних і кінцевих результатів цього процесу підвищенню рівнів базової активності вчителя (інтелектуальної, емоційно-вольової й комунікативної) у особистісній і професійній самотворчості та педагогічній творчості; 2) аксіо-акмеологічна детермінованість;

3) емерджентність загальних принципів функціонування по відношенню до локальних принципів якісних змін на його фазах; 4) синергетичний характер функціонування як особливої цілісності в культуровідповідному ціннісно-смысловому просторі; 5) наявність внутрішніх зв'язків між складниками прямого й зворотного планів; 6) адекватність цінностей-цілей, цінностей-смыслів і цінностей-засобів саморуку вчителя до вершин педагогічного професіоналізму і професійно-педагогічної культури; 7) якісна повнота (націєтворча, культуротворча, самотворча і дитиноцентриська гуманістична спрямованість; єдність професійної і професійно-культурної свідомості й самосвідомості особистості вчителя як психологічний механізм процесу його кар'єрного поступу та ін.).

4. У сукупності критеріїв визначення загальних принципів цілісного розвитку вчителя основними є такі: 1) зв'язок принципів з досягненнями педагогом (майбутнім учителем) на різних фазах кар'єрного зростання (горизонтальний вимір) максимально можливих для його самотнього вітального і аксіологічного потенціалу рівнів самоактуалізації й самореалізації у різновидах самотворчості й педагогічної творчості, професійній, громадській і громадянській діяльності; 2) віддзеркалення у принципах стратегічної лінії на спрямованість інтелектуальної, афективної й комунікативної активності педагога у напрямі формування у нього інтегральної здатності до сприяння якісній реалізації національною середньою школою свого соціального замовлення: формування духовно, морально, психічно і фізично здорової й щасливої особистості учня-патріота, всебічно розвиненої, вихованої та освіченої; 3) орієнтованість принципів на гармонізацію у закладах вищої й післядипломної (формальної й неформальної) освіти соціального замовлення на вчителя з достатнім для активного сприяння ним національному культуротворенню і сталому поступу країни рівнем цілісного розвитку і реальному ступеню розвивального характеру в них освітніх цілей, змісту і технологій.

Структура моделі у вимірі окресленої концептуальної схеми.

Основним мотивом моделювання цілісного розвитку вчителя є складність цього процесу і потреба у встановленні й розкритті його глибинної сутності, зовнішніх і внутрішніх закономірних зв'язків, функцій, цільових орієнтирів і принципів функціонування. Як зазначено в «Педагогічному словнику» за редакцією М. Ярмаченка, моделювання є засобом використання моделей з метою визначення (уточнення) характеристик і раціоналізації способів побудови заново конструйованих об'єктів (Ярмаченко, 2001, с. 323).

Першою характеристикою розробленої моделі як ідеального і штучно створеного конструкту є її зумовленість аксіологічно детермінованою акме-синергетичною парадигмою. За О. Вознюком, «парадигма – це сукупність стійких і загальнозначущих норм, теорій, методів, схем наукової діяльності, що передбачає єдність у тлумаченні теорії, в організації емпіричних досліджень та інтеграції одержуваних даних» (Вознюк, 2012, с. 24).

Парадигмальне моделювання освітніх явищ і процесів – це достатньо новий у наукових дослідженнях різновид теоретичного методу

моделювання. Проте в Україні він став предметом спеціального фундаментального наукового пошуку А. Семенової в контексті розвитку теорії професійної підготовки майбутнього вчителя (Семенова, 2009). За результатами аналізу її уявленнь про відповідний феномен та їх проєкції на наш предмет розгляду, зазначимо, що парадигмальне моделювання в теорії цілісного розвитку вчителя – це метод дослідження цього процесу в ідеальному – ціннісно-схематичному – вигляді з парадигмальної позиції вершинної в акмеологічному сенсі аксіо-культурної детермінації його особистісного, професійного і професійно-культурного поступу як результату самоорганізації самотворчості й професійної творчості.

Друга стрижнева характеристика моделі – концептуальність – відображена у вже представлений концептуальній схемі та у системі загальних і специфічних принципів цілісного розвитку педагога. До цілісної сукупності *загальних принципів* відносяться такі: домінантності детермінації особистісного, професійного і професійно-культурного розвитку вчителя усвідомленим ним еталонним феноменом професійно-педагогічної культури; поглинання аксіо-культуросферою особистості вчителя у цілісному саморозвивальному процесі аксіосфери педагогічного професіоналізму та його аксіосфери як носія цінностей професійної компетентності; базовості інтелектуальної, афективної й комунікативної активності особистості вчителя на всіх фазах його цілісного розвитку; детермінації професійного і професійно-культурного поступу вчителя ціннісно-смысловим потенціалом процесу і результатів його особистісного розвитку, природними задатками і здібностями; неперервності поглиблення усвідомленості вчителем потреби в самоактуалізації й самореалізації у різновидах динамічної системи його діяльності; цілісності внутрішніх і зовнішніх чинників якісних переходів з одного проміжного рівня особистісного, професійного і професійно-культурного розвитку вчителя на більш високий – другий; стратегічного перспективного проєктування вчителем цільової програми особистісного, професійного і професійно-культурного розвитку на діагностичній основі й у вимірах синтезу власних потреб і потреб суспільства; цільової обумовленості змісту педагогічної організації й особистої самоорганізації кар'єрного саморуху вчителя на всіх його фазах; зміни характеру співвідношення розвитку вчителя на особистісному, професійному і професійно-культурному рівнях із його досвідом особистісно-професійної самотворчості й педагогічної творчості. Загальні принципи червоною ниткою проходять крізь сукупність специфічних, характерних для фаз. Специфічні закономірності й принципи саморуху вчителя від педагогічного професіоналізму до професійно-педагогічної культури розкрито в окремій статті (Кучерявий, 2020, с. 21-31).

Спіралеподібність просторової форми – третя сутнісна характеристика моделі – пов'язана з філософським трактуванням цілісного розвитку вчителя як психічного, насамперед положенням, що він є внутрішнім саморухом по спіралі від нижнього рівня цього процесу (рівня професійної компетентності) до більш високих рівнів – педагогічного професіоналізму і професійно-педагогічної культури. Спіральна форма

розвитку притаманна багатьом різновидам природних систем.

Четверта сутнісна характеристика – системна побудова моделі як ієрархічно впорядкованої (вона має можливість розподілу на підсистеми). Йдеться про цілісну сукупність таких взаємопов'язаних підсистем: 1) підсистему базових активностей педагога в кар'єрному саморусі на його різних рівнях – інтелектуальної, афективної й комунікативної; 2) підсистему фаз саморуку вчителя до вершин професійної зрілості: фази кар'єрного зростання до рівня педагогічної компетентності (як правило, ця фаза саморуку є характерною для майбутніх учителів); фази саморуку до рівня педагогічного професіоналізму; фази сходження до рівня професійно-педагогічної культури; 3) підсистему аксіосферичних утворень цілісного розвитку особистості педагога як його ціннісно-цільового і ціннісно-змістового потенціалу: аксіосферу вчителя як носія цінностей професійної компетентності, аксіосферу педагогічного професіоналізму і аксіокультуросферу професійно-педагогічної культури; 4) підсистему функцій професійно-педагогічної культури як стратегічної детермінанти цілісного розвитку вчителя; 5) підсистему загальних і специфічних принципів особистісного, професійного і професійно-культурного розвитку педагога.

П'ятою характеристикою моделі є ціннісно-смилова наступність фаз функціонування їх підсистеми. Ціннісно-смилова наступність фаз цілісного розвитку вчителя зумовлюється таким механізмом: усвідомлені педагогом потреби в подоланні внутрішніх суперечностей відповідного процесу на конкретному етапі, опануванні новими, актуальними для його наступної фази, цінностями-цілями, виявляються в мотивах підвищення рівнів інтелектуальної, афективної й комунікативної активності в кар'єрному саморусі, а більш потужна самоорганізація ним у розвивальних цілях самотворчості й професійної творчості як особистісно значущих цінностей-засобів закономірно сприяє досягненню емоційно пережитих вершин професійної зрілості.

Багатомірний і системний характер функцій професійно-педагогічної культури як провідної домінанти цілісного розвитку вчителя – шоста характеристика моделі. До системи функцій відносяться такі: 1) *соціально-культуротворчий вимір*: стратегічно націєтворча; стратегічно культуро-розвивальна; суспільно-культуровідтворювальна; 2) *природно-і освітньо-середовищний вимір*: природно-захисна; природно-відтворювальна; освітньо-культураційна; освітньо-одухотворювальна; освітньо-гуманізаційна; освітньо-оновлювальна; 3) *професійно-кар'єрний вимір*: особистісно- й професійно-розвивальна; професійно-самореалізаційна; професійно-творча; професійно-самотворча; науководслідницька; професійно-конативна; 4) *особистісно зорієнтований навчально-виховний вимір*: нооетично-світоглядна; цілісно-соціалізаційна; україноцентрично-виховна; гуманістично-виховна; навчально-інкультураційна; особистісно-мобілізаційна; особистісно-формувальна; особистісно-розвивальна; особистісно-оздоровлювальна; особистісно-захисна; особистісно-одухотворювальна; особистісно-опочуттєвлювальна; культивуаційно-самодіяльнісна; 5) *стратегічно-цільовий і творчо-*

потенційний вимір: нормативна; позанормативна.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Цілісний процес особистісного, професійного й професійно-культурного розвитку вчителя як самобутній, неперервний, багаторівневий і стадійний є усвідомленою за результатами дії зовнішніх і внутрішніх чинників якісною зміною його професійної свідомості й самосвідомості на самоорганізаційних засадах, що характеризуються: 1) послідовним збагаченням аксіосфери компетентного вчителя-практика цінностями педагогічного професіоналізму; 2) розширенням з часом і в культуровідповідних умовах аксіосфери педагогічного професіоналізму за рахунок новоутворень, що є аксіологічними складниками еталонного зразка аксіо-культурософії професійно-педагогічної культури; 3) досягненням «Я-концепцією» особистісного і професійного розвитку вчителя найвищого рівня інноваційності й якісної повноти: її перетворенням в «Я-концепцію» особистісного, професійного і професійно-культурного розвитку; 4) культуровідповідним змістом самотворчої й професійно-творчої діяльності педагога.

Модель не тільки відображає стратегію цілісного розвитку вчителя – від інтегральної професійної компетентності до педагогічного професіоналізму й професійно-педагогічної культури, але й утверджує на фундаменті аксіологічної й акме-синергетичної парадигми основні вимоги до його функціонування, механізм цього розвивального процесу – єдність професійної свідомості й самосвідомості особистості педагога.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у побудові класифікації видів парадигмального моделювання освітніх явищ і процесів, розробленні оптимальних програм переходу від спроектованої нами моделі до практики.

Список використаних джерел

- Вознюк, О.В. (2012). *Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика*: монографія. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка.
- Гриньова, В.М. (1998). *Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти)*: монографія. Харків: Основа.
- Гузій, Н.В. (2004). *Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти*: монографія. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова.
- Зязюн, І.А. (2008). *Філософія педагогічної дії*: монографія. Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького.
- Костюк, Г.С. (1989). *Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості* (за ред. Л.М. Проколієнко). Київ: Рад. школа.
- Кучерявий, О.Г. (2019). Феномен професійно-педагогічної культури: аспект терміносистеми її теорії у цілісному вимірі. *Вісник національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. М.О. Носко (гол. ред). Чернігів: НУЧ, 1 (157), 81-86. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.2621165>

- Кучерявий, О.Г. (2020). Закономірності й принципи професійно-культурного розвитку вчителя. *Естетика і етика педагогічної дії*. Київ-Полтава: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Полтав. нац. пед. ун.-т імені В.Г. Короленка, 22, 21-31. DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2020.22.221983>
- Педагогічний словник*. (2001). М.Д. Ярмаченко (голов. ред). Київ: Педагогічна думка. 516.
- Семенова, А.В. (2009). *Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів*: монографія. Одеса: Юридична література.
- Федірчик, Т.Д. (2015). *Розвиток педагогічного професіоналізму молодого викладача вищої школи (теоретико-методичний аспект)*: монографія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т.

References (translated and transliterated)

- Voznyuk, O.V. (2012). Pedagogichna synerhetyka: henezha, teoriya i praktyka [Pedagogical synergetics: genesis, theory and practice]: monohrafiya. Zhytomyr: ZHDU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Hryn'ova, V.M. (1998). Formuvannya pedahohichnoyi kul'tury maybutn'oho vchytelya (teoretychnyy ta metodychnyy aspekty) [Formation of pedagogical culture of the future teacher (theoretical and methodical aspects)]: monohrafiya. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
- Huziy, N.V. (2004). Pedahohichnyy profesionalizm: istoryko-metodolohichni ta teoretychni aspekty [Pedagogical professionalism: historical-methodological and theoretical aspects]: monohrafiya. Kyiv: NPU im. M.P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Zyazyun, I.A. (2008). Filosofiya pedahohichnoyi diyi [Philosophy of pedagogical action]: monohrafiya. Cherkasy: CHNU im. B. Khmel'nyts'koho [in Ukrainian].
- Kostyuk, H.S. (1989). Navchal'no-vykhovnyy protses i psykhichnyy rozvytok osobystosti [Educational process and mental development of personality]. *Rad. shkola – Soviet school*. Kyiv [in Ukrainian].
- Kucheryavyy, O.H. (2019). Fenomen profesiyno-pedahohichnoyi kul'tury: aspekt terminosystemy yiyi teoriyi u tsilisnomu vymiri [The phenomenon of professional and pedagogical culture: an aspect of the terminological system of its theory in its holistic dimension]. *Visnyk natsional'noho universytetu «Chernihivs'kyy kolehium» imeni T.H. Shevchenka – Bulletin of the Taras Shevchenko National University «Chernihiv Collegium»*. Chernihiv: NUCh, 1 (157), 81-86
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.2621165> [in Ukrainian].
- Kucheryavyy, O.H. (2020). Zakonomirnosti y pryntsyipy profesiyno-kul'turnoho rozvytku vchytelya [Regularities and principles of professional and cultural development of a teacher]. *Estetyka i etyka pedahohichnoyi diyi – Aesthetics and ethics of pedagogical action*. Kyiv-Poltava, 22, 21-31. DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2020.22.221983> [in Ukrainian].
- Pedahohichnyy slovnyk [Pedagogical dictionary]. (2001). M.D. Yarmachenko (Ed). *Pedahohichna dumka – Pedagogical thought*, Kyiv, 516 [in Ukrainian].
- Semenova, A.V. (2009). Paradyhmal'ne modelyuvannya u profesiynyi pidhotovtsi

maybutnikh uchyteliv [Paradigmatic modeling in the professional training of future teachers]: monohrafiya. *Yurydychna literatura – Legal literature*. Odesa [in Ukrainian].

Fedirchuk, T.D. (2015). Rozvytok pedahohichnoho profesionalizmu molodoho vykladacha vyshchoyi shkoly (teoretyko-metodychnyy aspekt) [Development of pedagogical professionalism of a young teacher of higher school (theoretical and methodological aspect)]: monohrafiya. Chernivtsi [in Ukrainian].

УДК 364-43:005.336.5:316.77

DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(19\).2021.92-102](https://doi.org/10.35387/od.1(19).2021.92-102)

Михайлишин Галина Йосипівна – доктор філософських наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Mykhailyshyn Halyna – Doctor of Philosophy, Professor, Vice-rector of Science and Education of the Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7038-057X>

E-mail: halyna.mykhailyshyn@pnu.edu.ua

Мандро Леся Олегівна – аспірантка кафедри теорії і методики дошкільної та спеціальної освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Mandro Lesia – Postgraduate Student of the Department of Theory and Methods of Preschool and Special Education of the Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5417-9419>

E-mail: lesia.mandro@pnu.edu.ua

НАВИЧКИ ОСОБИСТОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Анотація. В оглядовій статті здійснено аналіз навичок особистої ефективності у контексті професійної компетентності соціального працівника. Висвітлено спостереження щодо процесу активного дослідження ринку праці, який у цілому буде розширюватися і одні сфери зайнятості витісняться іншими. Зазначено, що на Всесвітньому економічному форумі інструментом успіху та економічного зростання держави визнана якісна безперервна освіта, яка забезпечить постійне вдосконалення фахівців різної сфери зайнятості, розширення їх професійної компетентності, вдосконалення умінь і